

Інтерпретація сприйняття простору в екзистенційній кризі: психологічний аналіз тексту «Книга Йова»

Олена Данілова

Кандидат психологічних наук, доцент
Національний університет «Одеська Морська Академія»
65000, вул. Дідріхсона, 8, м. Одеса, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-6151-0774>

Дмитро Арабаджи*

Кандидат богословських наук
Одеський Національний університет ім. І.І. Мечникова
65000, вул. Всеволода Змієнка, 2, м. Одеса, Україна
<https://orcid.org/0009-0006-6746-3765>

♦ **Анотація.** У статті аналізується психологічна модель, здатна забезпечити підтримку військовослужбовцям, що опинилися у екзистенційній кризі – стані, що загрожує цілісності «Я», сенсу буття та структурі особистісних цінностей. Метою статті було на прикладі «Книги Йова» виявити зв'язок між станом людини в екзистенційній кризі та сприйняттям нею простору, вираженого у топологічних характеристиках. «Книга Йова» була обрана як дослідницький матеріал, оскільки в ній представлені складні психоемоційні переживання людини в кризовій ситуації, що проявляються у символічному описі простору і дозволяють проаналізувати вплив внутрішнього стану на його сприйняття. За допомогою історико-психологічної реконструкції, герменевтичного та феноменологічного підходів, а також аналітичних засобів динамічної психології проведено топологічний аналіз психічного простору. Встановлено, що зміни просторових характеристик корелюють з етапами внутрішньої динаміки: втрата безперервності простору відповідає розірваності сенсу, звуження протяжності – обмеженню поля сприйняття. Дослідження також підтвердило, що порушення структурованості відповідає розпаду ієрархії цінностей, спотворення мірності – втраті глибини самоусвідомлення. Відчуття скінченності сприяє формуванню меж, у яких можливе відновлення сенсу життя. Аналіз сюжету «Книги Йова» засвідчив, що переживання інтенсивного емоційного болю, внутрішнього протесту та станів спустошення виступають критичними психологічними механізмами, які стимулюють переосмислення власного буття, мобілізують ресурси психіки для інтеграції кризового досвіду та сприяють формуванню нового сенсу життя. Результати дослідження можуть бути використані для розробки моделі терапевтичного простору, у якій переживання болю, протесту та спустошення слугують умовами відновлення сенсу життя. Така модель може застосовуватися у психологічній підтримці осіб, які пережили травму, втрату або екзистенційну кризу, сприяючи інтеграції кризового досвіду та формуванню адаптивних стратегій подолання психологічних труднощів

♦ **Ключові слова:** девіантна поведінка; безперервність; топологічний аналіз; структурованість; символізм; скінченність

♦ Вступ

У періоди воєнних дій і масштабних соціальних трансформацій екзистенційна проблематика набуває особливої дослідницької значущості, оскільки такі умови актуалізують потребу у створенні теоретичних

моделей подолання кризових станів. У ситуаціях радикальних зрушень звичні життєві орієнтири, зокрема безпека, стабільність, передбачуваність майбутнього, втрачають свою очевидність, що породжує глибокі

Приклад цитування:

Danilova, O., & Arabadzhi, D. (2025). Interpretation of space perception in an existential crisis: Psychological analysis. *The Bulletin of National Defence University of Ukraine*, 20(6, 5-12. doi: 10.33099/2617-6858-25-20-6-05-12.

Історія статті: Отримано: 06.06.2025; Доопрацьовано: 25.10.2025; Прийнято: 27.11.2025

Copyright © The Author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

*Автор-кореспондент

онтологічні сумніви. Тому виникає необхідність у ґрунтовному переосмисленні смислу буття та шляхів збереження внутрішньої цілісності в ситуаціях хаосу й руйнування. Особливо вразливою до подібних впливів є категорія військовослужбовців, чия професійна діяльність пов'язана з підвищеним ризиком, невизначеністю, постійною загрозою життю та необхідністю приймати морально складні рішення. Хронічне перебування у стані напруги, пряма взаємодія зі смертю та наслідками насильства створюють інтенсивне психічне навантаження, що нерідко перевищує адаптаційні можливості особистості. У таких умовах військовослужбовець може переживати не лише гострі стресові реакції, а й глибокі екзистенційні кризи, пов'язані з втратами, руйнуванням ціннісних орієнтирів, втратою сенсу або зіткненням із феноменом безглуздості насильства. Досвід втрати здоров'я, близьких, матеріальних ресурсів чи соціального статусу позбавляє індивіда ключових опор, що забезпечують відчуття ідентичності та життєвої стабільності. Долання екзистенційних криз є ключовим процесом психічної адаптації, що забезпечує відновлення смислу життя та цілісності «Я». Невміння долати екзистенційні проблеми корелює з розвитком депресивних станів, соціальної ізоляції та суїцидальних ризиків. Вивчення цих механізмів у військовослужбовців має практичне значення, оскільки дозволяє розробляти доказово обґрунтовані психологічні та психотерапевтичні стратегії для відновлення смислу, психічної стійкості та адаптації у критичних життєвих умовах. «Книга Йова» є актуальним дослідницьким матеріалом через її архетипове відображення екзистенційної кризи людини, що проявляється у глибоких психоемоційних переживаннях та символічному описі простору, що робить її актуальною для аналізу механізмів психічної адаптації і переосмислення сенсу життя в екзистенційній психології. Дослідження J. de Joode (2019) систематизувало просторові метафори в «Книзі Йова», зокрема, межі та контейнерність, місце та безмісність, напрямок та дистанцію, і підкреслено, що ці метафори формують теологію та переживання страждання. J. Stala *et al.* (2023) проаналізували Йова як культурний та екзистенційний символ постмодерну, акцентуючи на парадигмах страждання, відчуження та «втрати світу». У праці С. Park (2024) розглядалися антропологічні та літературні проблеми страждань Йова в контексті соціальних ролей, честі, сорому та просторів. Було визначено, як соціально-просторові фактори (статус, вигнання, соціальне поле) змінюють сприйняття особистістю свого «місця». А. Maran & M. Raj (2023) запропонували інструментальну схему, що застосовується під час читання літературних персонажів у стані кризи (як змінюється «місце» героя), що дозволяє простежувати їхню внутрішню динаміку. Дослідження D.W. Larsen (2020) – приклад застосування критичних просторових теорій Е. Соджи та А. Лефевра до канонічного читання біблійних текстів. Автори розробили методологічну основу для інтеграції соціальної і політичної географії

в екзегетичний аналіз текстів. Філософсько-психологічна стаття L. IJzerman & A. Halsema (2025) визначила «вигорання» як руйнування гайдегерівського буття-у-світі і запропонувала актуальні феноменологічні схеми, що демонструють, як втрата сенсу або соціальної ролі впливає на переживання простору.

Важливим напрямом залишається вивчення девіантології через призму взаємозв'язку між асоціальною поведінкою військовослужбовців та особливостями сприйняття ними простору в умовах екзистенційної кризи. Ще одним аспектом є соціокультурний: дослідження девіації E. Mancinelli *et al.* (2021) показало, що відмінності в соціальних нормах та культурній дистанції впливають на прояви асоціальної поведінки. Не зважаючи на велику кількість теоретичного матеріалу з теми, попередні дослідження кризових станів не дали остаточної відповіді на питання про взаємозв'язок між девіантною поведінкою та просторовим сприйняттям людини. Метою роботи було на прикладі «Книги Йова» виявити та охарактеризувати взаємозв'язок між станом людини в екзистенційній кризі та особливостями її сприйняття простору через його топологічні характеристики. Гіпотеза дослідження полягала в тому, що просторові метафори, представлені у «Книзі Йова» (безперервність, протяжність, структурованість, мірність, скінченність), змінюються відповідно до етапів екзистенційної кризи людини та відображають її внутрішні психологічні стани. Аналіз тексту здійснювався відповідно до таких завдань:

1. Проаналізувати структуру простору в тексті «Книга Йова» як відображення екзистенційного стану суб'єкта, дослідити трансформації топологічних характеристик (структурованості, протяжності, скінченності, мірності, безперервності), а також показати, як їх руйнування корелює з деструктивними психічними процесами, включаючи моральну амбівалентність і кризу традиційної етичної моделі «вина – страждання».

2. Виявити глибинні психологічні механізми, що визначають перебіг екзистенційної кризи, зокрема не-свідомі захисні процеси (витіснення, виміщення, проєкція, знецінення, ідентифікація) та символічні форми вираження внутрішніх конфліктів, серед яких тілесні симптоми Йова як прояв аутоагресії, провини, регресії та просторової ізоляції.

3. Обґрунтувати можливість формування терапевтичної моделі, заснованої на корекції сприйняття простору, показавши, що екзистенційна криза супроводжується топологічними змінами простору свідомості (розриви, згорнення, розшарування), та визначити потенціал таких підходів для роботи з людьми, які переживали травматичні події, зокрема військовослужбовцями.

♦ Матеріали та методи

У роботі застосовано комплекс теоретико-аналітичних методів, спрямованих на дослідження екзистенційної кризи через інтерпретацію тексту «Книга Йова» як психологічної моделі переживання радикальної втрати

смыслу, просторової дезорієнтації та трансформації суб'єктивної реальності. Матеріалом дослідження став канонічний текст «Книга Йова» у міждисциплінарному прочитанні, що поєднує психологію, герменевтику, феноменологію та топологічний аналіз простору свідомості (Ogiyenko, 1988). Об'єктом дослідження виступала екзистенційна криза як психічний феномен, що супроводжується руйнуванням структурованості внутрішнього простору. Предметом – психотерапевтичні механізми подолання кризи, відображені у сюжетних лініях та символічних структурах «Книги Йова», зокрема у взаємодії героя з просторовими межами, тілесністю та образом Іншого. Окрім аналізу тексту «Книги Йова», дослідження спиралося на класичні праці у галузях психоаналізу, філософії та екзистенціалізму, серед яких W. James (1918), K. Jaspers (1946). Концепції C.G. Jung (1960; 1969) застосовувалися для виявлення несвідомих механізмів адаптації, компенсації та інтеграції кризового досвіду через архетипи та символи, а праця V. Frankl (2020) – для аналізу смислотворчих процесів під час екзистенційної кризи. Методологічно робота ґрунтувалася на низці взаємодоповнювальних підходів. По-перше, використано герменевтичний аналіз для реконструкції смислових пластів тексту, що відображають переживання кризи, руйнування звичного світопорядку та появу нової конфігурації психічного простору. По-друге, застосовано феноменологічний підхід, який дозволяє описати досвід Йова як безпосереднє свідчення змін структури буття – розривів, згорнень та інших трансформацій простору свідомості. По-третє, використано психоаналітичну інтерпретацію, спрямовану на виявлення несвідомих механізмів психологічного захисту (витіснення, проєкції, виміщення, ідентифікації, знецінення), що забезпечують тимчасове утримання докризової просторової структури. Додатково застосовано топологічний аналіз, який дозволяє описувати просторові характеристики свідомості через категорії структурованості, протяжності, скінченності, мірності та безперервності. Через деконструкцію ключових етапів сюжету «Книги Йова» здійснено моделювання процесу проходження екзистенційної кризи та зіставлення цього процесу з психологічним досвідом військовослужбовців, котрі пережили травматичні події. Інтеграція цих підходів забезпечила комплексне розуміння взаємодії когнітивних, емоційних та просторових аспектів психічного досвіду суб'єкта.

♦ Результати

Структурованість психічного простору у «Книзі Йова» як психологічний індикатор організації внутрішнього світу особистості. Екзистенційна криза людини супроводжується змінами у сприйнятті простору, які проявляються у трансформації його топологічних характеристик. У випадку, представленому в тексті «Книги Йова», руйнування звичного ціннісно-екзистенційного порядку призводить до переживання простору

як фрагментованого, дезорієнтованого та позбавленого опорних структур. Зміна топології простору відображає глибинні психологічні процеси, пов'язані з втратою сенсу, порушенням цілісності особистісного світу та переосмисленням взаємозв'язку між людиною, буттям і трансцендентним. Докризовий простір, в який був вписаний Йов, жорстко і чітко структурований. Йдеться про ментальну ціннісну систему, яка проєктується на зовнішній і внутрішній світ Йова, утворюючи єдиний ціннісно-орієнтований простір. Поділ цього простору на п'ять смислових локусів продемонстровано на Рисунку 1.

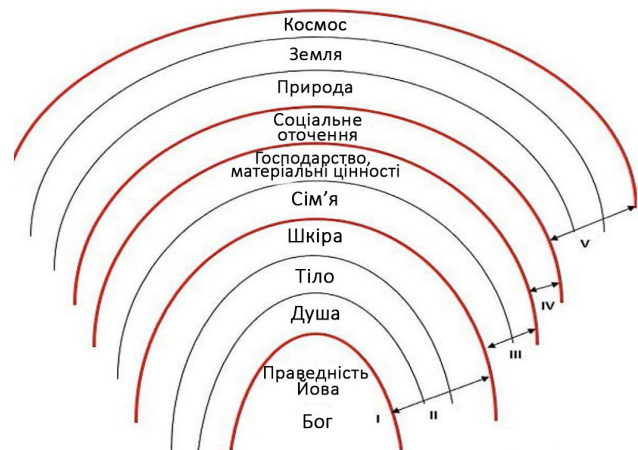

Рисунок 1. Сприйняття простору Йовом
Джерело: розроблено авторами

Центральне ядро («Бог – праведність») координує та інтегрує інші локуси, його стабільність підтримує структурованість психічного простору. Тілесний локус («душа – тіло – шкіра») і соціальні локуси («сім'я», «соціальне оточення») перебувають у постійній взаємодії, створюючи умови для адаптації або кризи. Локус «природа – земля – космос» задає екзистенційний горизонт, на який орієнтується психіка під час кризи. Праведність людини, в релігійних уявленнях євреїв часу Йова (2000-1500 рр. до н.е.), тягне за собою благословення Бога, виражене в матеріальних благах. Матеріальні блага, в певному сенсі, – символічна об'єктивація присутності Бога (de Joode, 2019). Духовна цінність матеріального оточення входить до релігійної та культурної ідентичності благочестивої людини. Головне питання, що спричиняє екзистенційну кризу Йова, полягає в сумніві щодо істинності його праведності, викликане нездатністю узгодити її зі стражданням. Оскільки у тексті ці явища не мають причинно-наслідкового зв'язку, постає потреба переосмислити традиційний ціннісно-орієнтований простір – зокрема, людське саморозуміння та уявлення про присутність Бога в житті людини (локус I). Кризу Йова запускають також соціальні негаразди і природні катаклізми, що продемонстровано в локусах IV і V (Йов. 1, 13-19). Фундаментальне, світоглядно-етичне поняття «праведність» опиняється у фокусі екзистенційної проблематики. Втрата матеріального добробуту

і сім'ї призводить до того, що глибина емоційного стресу породжує психогенну реакцію – важку реактивну депресію, яка доповнюється суїцидальними думками (Йов. 6, 9-13; 10, 18-22; 17, 13-16) (локус II). Оскільки Йов бачить себе праведником, а отже і законним володарем усіх можливих благ, дарованих йому Богом, то порушення впорядкованої структури ціннісно-орієнтованого простору призводить до перевантаження примітивного несвідомого механізму захисту «всемогутній контроль». На думку G.S. Blum (1953), якщо для немовляти прагнення до контролю над світом є природним, то несвідоме прагнення Йова впорядкувати ціннісно-орієнтований простір через власну праведність можна розглядати як одну з форм прояву його внутрішньої ненависті. Зв'язок між омніпотенцією і ненавистю встановив O.F. Kernberg (2022), таким чином, Йов контролює Бога своєю праведністю, що символічно виразилося в ціннісно-орієнтованому просторі. Він несвідомо відчуває до Творця ненависть. Втрата ж контролю над ситуацією і, отже, несвідомо над самим Богом, призводить до виникнення тривожності і викликає у Йова потужну агресію. Адресатом агресії Йова повинен стати Бог, як законодавець праведності і хранитель ціннісно-орієнтованого простору, який всупереч усьому, по суті, порушив фундаментальні, онтологічні принципи етики в житті Йова. Однак релігійна традиція не дозволяє йому спрямувати гнів на Бога, накладаючи на таке вираження агресії жорстке табу, і страждаєць пригнічує її – працює захисний механізм витіснення. Разом з витісненням додатково працюють кілька інших механізмів психологічного захисту – відплата, знецінення, проекція, ідентифікація. Йов проклинає день свого народження і ніч свого зачаття, спрямовуючи деструктивну агресію на себе (Йов. 6, 9-13; 10, 20-22; 17, 13-16). Крім того, Йов несвідомо проектує свою агресію на Бога, приписуючи йому найрізноманітніші форми руйнівної поведінки. Крім реактивної депресії, доповненої екзистенційною депресією і суїцидальними думками, у героя розвивається патологія, яка асоціюється із соматизацією психічного стану – Йова вражає «люта проказа від підшви ноги його по саме тім'я» (Йов. 2, 7). За J. Bergeret *et al.* (2008), акцент Йова на власній шкірі може вказувати на оральний тип, що свідчить про порушення у формуванні його ідентичності. В контексті питання шкірних захворювань у стражданнях Йова D. Anzieu (1985) зазначав, що розчісування є однією з архаїчних форм спрямування агресії на тіло. D. Anzieu підкреслив, що свербіж виступає непереборним бажанням бути зрозумілим коханим об'єктом. Прагнучи бути зрозумілим Богом, Йов водночас проявляє ненависть через хворобу шкіри, яка, будучи носієм символіки межі, виражає болісне відокремлення від світу.

Психоаналітичний підхід J. Ulnik (2007) до феномену свербіння підкреслив, що в ньому поєднуються ключові характеристики – нав'язливість, зв'язок із аутоеротичними імпульсами, переживання провини та схильність до самопокарання, а також несвідоме

прагнення завдати шкоди іншому через саморуйнівні дії. Ненависть до значущого об'єкта проявляється в саморуйнуванні, де шкіра – символічна репрезентація значущого об'єкта (Hirsch, 2010). В цьому контексті шкіра Йова була несвідомо віддана на відкуп стражданням, щоб зберегти життя. Текст висловлює цю думку так: «І сказав Господь сатані: ось він у твоїй руці, тільки душу його збережи» (Йов. 2, 6). У такому формулюванні прихована прогностично добра перспектива плодів страждання в контексті екзистенційної кризи. M. Hirsch (2010) інтерпретував цю біблійну ідею як необхідність віддати частину, аби зберегти цілісність усього. У тексті хвороба Йова позначена як проказа, однак у 2000-1500 рр. до н.е. цей термін охоплював різні шкірні недуги, зокрема дерматит, екзему та псоріаз (de Joode, 2019). З огляду на наведені симптоми, зокрема інтенсивний свербіж, лущення і потемніння шкіри, втрату ваги, безсоння й біль, найбільш вірогідним є екзематичний характер описаного ураження (Йов 30:30). У цьому контексті поширена екзема може відображати регресію до інфантильного стану повної залежності, соматичну конверсію переживань пригніченого страху (Anzieu, 1985). У дитинстві Йов зазнав відторгнення від значущого об'єкта і не відчував прагнення до розуміння з його боку. Оскільки образ Бога часто усвідомлюється через батьківсько-дитячі відносини, після пережитого потрясіння Йов сприймає, що Бог його не розуміє, що стимулює його невпинний пошук зустрічі з улюбленим об'єктом для отримання пояснень і опори. Символом страждання стає акт матеріалізації болю – Йов розриває на собі одяг. Відчуття руйнування ціннісно-орієнтованого простору, його зовнішніх і внутрішніх локусів, в «Книзі Йова» ілюструється образом пробудженого Левіафана (Йов 40:20-26). Це не лише емоційно насичений символ, а й один із найдавніших архетипів, що виходить за межі єврейської культурної традиції, до прикладу Лотан, Уроборос, Тіамат. Психологічно асоціативний ряд образів у Йова включає Левіафана, істоту, що протистоїть Творцю. Все, що суперечить Богові, сприймалося як руйнівне, деструктивне, темне та жажливе – властивості, притаманні Левіафану. Хоча він є водною істотою, це не обмежує його потенціал негативного впливу на світ у цілому. Міф про Левіафана має міжкультурний асоціативний зв'язок з первісним досвітнім хаосом, первісною неприборканою матерією, яку Бог підкорює собі, укладаючи її спонтанність у пута глибокого сну. Первинний хаос перебуває у сплячому стані, але за певних умов здатен проявити руйнівну силу. *Materia prima* (фундамент усього існуючого) набуває позитивного смислу, проте зберігає напругу й імпульс, що може знову повернути світ до первісного хаосу. Таким чином, первинний хаос і Левіафан проявляють амбівалентність: вони одночасно конструктивні й деструктивні, символізуючи початок і кінець існування. Це дозволяє пов'язувати пробудження Левіафана не тільки з апокаліптичними подіями взагалі, але і з есхатологічними очікуваннями, саме завершення історії

світу викликається активністю водного чудовиська. Отже, пробудження Левіафана є формою почуттів та страждань Йова, і водночас амбівалентний образ, піднятий з глибин душі для роз'яснення того, що відбувається зі світом. «Книга Йова», на думку А. Нутерпена (1997), одна з перших продемонструвала розрив зв'язку між стражданням і провинною. Соціальне оточення стає джерелом конфлікту для Йова: найближчі друзі вступають із ним у дискусії щодо його праведності, що породжує проблему страждання та вини (локус IV).

Психологічні механізми пошуку сенсу в умовах соціального та внутрішнього конфлікту. Аналіз засвідчив, що Йов переживає фактичну втрату сенсу життя, проте через дискусійний процес і рефлексивну активність відбувається його поступове відновлення, що корелює з концепцією V. Frankl (2020) про потенціал страждання як чинника актуалізації екзистенційного смислу. Проблема сенсу перед Йовом постає не від інших людей, а від самого життя. Опора на матеріальні цінності або дітей є нестійкою та хиткою, проте руйнування достатку не означає остаточної втрати сенсу. Страждання, навпаки, має позитивний екзистенційний ефект, оберігаючи людину від апатії та духовної смерті, страждання роблять людину живою (Frankl, 2020). Друзі Йова розривають свої одежі і посипають голови попелом, висловлюючи емоційну солідарність з ним, але, насправді, вони не виявляють до нього жодного співчуття. Монологи друзів Йова демонструють не співпереживання, а екзистенційну атаку: вони психологічно тиснуть на страждальця. Суть полягає не в отриманні готової відповіді на питання про страждання, а в самому екзистенційному пошуку, що формує справжнє відчуття себе. Друзі Йова вражені не стільки його стражданням, скільки тим, що його праведність у разі правоти ставить під сумнів звичну впорядкованість ціннісно-орієнтованого простору. Для них може бути втрачена причинно-наслідкова структура, що пов'яже земні блага, людину, праведність і Бога. Старий семіотичний простір, у який вписане суспільство, ризикує руйнуванням, а разом із ним зазнає кризи внутрішній світ людини та її звичне самовідчуття як мешканця цього простору. Друзі Йова нападають на нього, щоб захистити власний внутрішній світ і зберегти стабільність ціннісно-орієнтованого простору. Вони намагаються переконати Йова у його моральній неспроможності, не усвідомлюючи власних страхів, які керують їхньою поведінкою та агресивними висловлюваннями. Йов стає для оточення живою притчею-насмійкою, його соромлять і зневажають (Йов. 19, 14-19). Сам фізичний простір у природних явищах постає проти Йова. Герой зосереджений на страхітливих для нього явищах природи: гори рухаються, земля підринається зі свого підґрунтя і стовпи її тремтять, буря викрадає і східний вітер забирає (Йов. 27, 20-21). Таким чином постає несвідома агресія.

Психологи W. James (1918) і K. Jaspers (1946) пов'язували свідомість людини з безперервним потоком. C.G. Jung (1960; 1969) частково переосмислив модель

психічного потоку, наголосивши на умовності взаємозв'язків психічних процесів. Несвідомі процеси часто функціонують незалежно від свідомих переживань, а самі свідомі процеси демонструють фрагментарність і розірваність. C.G. Jung інтерпретував образ нічного зоряного неба як метафору розірваної свідомості: небо символізує несвідоме, тоді як окремі зірки та сузір'я відповідають проявам свідомості. Відповідно до вищезазначеного, привабливість зоряного неба для Йова є проекцією розірваності його свідомості, яка відчувається ним таким чином через втрату зв'язкових свідомості смислів, а також символом втрати структури ціннісно-орієнтованого простору. Простір позбавлений протяжності і згортається до попелища – місця поза селищем, де сидить праведник. Туди приходить дружина і спонукає його покінчити з життям, туди ж приходять друзі для того, щоб вести оборонну екзистенційну дискусію з Йовом. Попелище – місце відмежування, винесене за межі селища, тобто – за межі правил і конструктивних смислів, таких як ритуали, соціальні норми і зв'язки, воно є місцем перебування хаосу, місцем неорганізованим, позасакральним. За межами поселення для Йова простір втрачає як свою смислову протяжність, так і протяжність фізичну, оскільки він не може бути вимірний переміщенням страждальця через депресію, хворобу і муки. Відсутність протяжності це нездатність довго витримувати відсутність Іншого. Для Йова образ Іншого – спроектований на Бога, переживання відсутності якого страждаєць не здатний терпляче витримати. Отже, простір Йова, що має 6 напрямків, не тільки структурно руйнується, але й згортається до однієї точки – попелища (Йов. 23, 8-9). Важливо підкреслити, що в теорії відсутність протяжності не завжди тягне за собою мінімізацію вимірюваності простору. У ситуації Йова і вимірюваність, і протяжність збігаються. Водночас Простір обмежений зоряним небом на стовпах зверху та пеклом знизу, а праворуч і ліворуч – водами і кінцівкою землі, яка в порожнечі «висить ні на чому», що відповідає локусу V. У такому образі світу символічно представлена структура психіки. Небо – символ Супер-Его, воно чинить тиск на стовпи, які тремтять. Небо – місце перебування Бога. Пекло – символ несвідомого, куди витісняються жахи і страхи. Вологе, мокре, мінливе, жіноче, материнське несвідоме представлено океанічними водами, а земля – символ Его. Відсутність значущого об'єкта репрезентує символ землі в порожнечі: структура психіки, виражена в описаному образі світу, охоплена тривогою, вона зависла над безоднею хаосу. У структурно руйнівному просторі Йов шукає Бога, досліджуючи простір у різних напрямках, але не може знайти. Це може бути свідченням на користь безперервності простору. Просторовий розрив виникає тоді, коли Бог з небес, втручається своїм голосом і вимовляє докірливе слово до Йова. Це порушення звичного просторового порядку створює умови для автентичної зустрічі суб'єкта зі значущим Іншим, тобто з реальністю.

◆ Обговорення

Попередні роботи продемонстрували широкий спектр підходів. До прикладу, J. Campbell (2008) проаналізував терапевтичний ефект наративу, тоді як у межах цього дослідження наратив «Книги Йова» розглянутий інакше: він слугує аналітичною моделлю топологічної організації свідомості, що дозволяє простежити конфігурацію її смислових локусів, механізми їхнього порушення та можливості реконструкції внутрішнього порядку. Концепції С. Jung (1960; 1969) щодо розірваної свідомості та символів простору інтегровані у модель здійсненого дослідження, доповнені аналізом конкретних образів (зоряне небо, попелище, Левіафан), що дозволило поєднати психоаналітичну та екзистенційну перспективи. T. Bogg & B.W. Roberts (2004) виявили зв'язок між усвідомленістю та девіацією, однак їхній аналіз не охоплював аспектів сприйняття або організації психологічного простору. T. Bogg & B.W. Roberts також пов'язали невротизм із реакціями на кризу. У здійсненому дослідженні ці фактори отримали конкретне просторове втілення: зовнішні катастрофи та соціальні конфлікти трансформують внутрішню топологію простору, проявляючись у «розривах» та «згорненнях» свідомості. T.C. Pratt & F.T. Cullen (2000) і J.D. Miller & D. Lynam (2006) показали, що низький рівень самоконтролю, імпульсивність і ворожість є ключовими предикторами девіантної поведінки. Натомість у цьому дослідженні показано, як агресивні імпульси Йова спрямовуються як на самого себе, так і на Бога, інтегруючись у просторову структуру його психіки та визначаючи динаміку її внутрішньої організації. Робота J. Stala *et al.* (2023) підкреслила роль релігійних переконань у подоланні стресу, проте підхід даного дослідження інтегрував релігійний контекст у топологічну модель психіки, де релігійна ідентичність формує просторову організацію свідомості та активує механізми психологічного захисту.

Аналіз С. Park (2024) окреслив загальні психосоматичні прояви стресу, тоді як у цьому дослідженні деталізовано, яким чином соматичні симптоми, зокрема, шкірні захворювання, функціонують як індикатори внутрішньої ізоляції та регресивних психічних процесів Йова. У такому підході тілесні прояви розглядалися як символічні маркери психічного стану. Дослідження A. Maran & M. Raj (2023) висвітлило захисні механізми психіки у кризових ситуаціях, проте у цій роботі такі механізми конкретизовані через аналіз сюжету: вони підтримують структуру психічного простору та взаємодію з Богом, включаючи прояви агресії, депресії та екзистенційної тривоги. Праця L. IJzerman & A. Halsema (2025) підкреслила вплив соціального оточення на психіку, тоді як даний аналіз засвідчив, що соціальне середовище формує зовнішній простір кризи, який корелює із внутрішньою топологією свідомості Йова. K. Syasyila *et al.* (2024) стверджували, що криза супроводжується змінами сприйняття простору. Водночас дане дослідження деталізувало це твердження через

аналіз структурованості, протяжності, скінченності, вимірності та безперервності, демонструючи взаємозв'язок цих характеристик із психічними процесами. Робота С. Ó Ciardha & T. Ward (2012) показала символічне відображення психічних конфліктів, тоді як у цій статті було здійснено комплексний аналіз цього відображення це через образи Левіафана та шкіри Йова, які символізують хаос, ізоляцію та аутоагресію. E. Mancinelli *et al.* (2021) зазначили, що криза спричиняє зміну ціннісно-орієнтованого простору та моральних пріоритетів. У цьому дослідженні такі трансформації інтерпретовано через призму структурно-топологічних змін психіки, що дозволяє описати їх як результат переорганізації внутрішнього простору свідомості. Результати також узгодилися з позицією E.H. Erikson (1968), який зазначав, що кризу ідентичності, а також екзистенційну кризу, можна найвиразніше простежити не лише в емпіричних спостереженнях чи клінічних випадках, але й у художніх творах або вчинках визначних людей, котрі знайшли власне розв'язання таких криз. Історія Йова в цьому сенсі є класичним прикладом того, як особистість проходить через стан дезінтеграції, втрати зв'язку зі світом, що психологічно може бути інтерпретовано як форма девіантності, і виходить із нього, запропонувавши новий рівень осмислення буття. Таким чином, здійснений аналіз розширив попередні підходи, інтегруючи аналіз психічних, тілесних, соціальних та символічних аспектів кризи через просторову топологію свідомості, що дозволяє деталізувати механізми її проходження та потенційні терапевтичні інтервенції. Екзистенційний простір у кризі постає не лише як метафора страждання, а й як психологічна топологія розпаду особистісної цілісності. Моделювання цих процесів на прикладі Книги Йова дозволило відтворити динаміку проходження екзистенційної кризи та ідентифікувати ключові психічні та соматичні прояви, що супроводжують її. Запропонований підхід продемонстрував, що топологічна структура екзистенційного простору може слугувати ефективною аналітичною рамкою для вивчення психічних трансформацій, спричинених травмою, кризою та ізоляцією.

◆ Висновки

Поєднання топологічного аналізу з психоаналітичними та екзистенційними концепціями дозволило окреслити універсальні механізми дезінтеграції та реконфігурації свідомості, що проявляються як у наративі «Книги Йова», так і в сучасних контекстах людського досвіду. Виявлено, що в екзистенційній кризі ключову роль відіграє структурованість психічного простору. Докризовий простір Йова був організований у п'ять локусів, що забезпечувало чітку організацію та ціннісно-орієнтовану структуру. Соціальні потрясіння та катаклізми руйнують цю структуру, що корелює з розвитком тяжкої реактивної та екзистенційної депресії, а також із активацією несвідомих механізмів психологічного захисту (витіснення, проекція, знецінення, ідентифікація).

Аналіз топологічних характеристик простору показав такі трансформації: звуження протяжності, скорочення мірності, розмивання меж між внутрішнім і зовнішнім, порушення безперервності простору. Ці зміни відображають психологічну дезорганізацію, втрату сенсу, соціальної орієнтації та відчуження від соціального й сакрального середовища. Водночас вони супроводжуються посиленням тривоги, страхом порожнечі та регресивними проявами психічних процесів, підкреслюючи роль простору як маркера психофізіологічного стану під час кризи. Сприйняття Йовом себе як праведника та законного володаря благ призводить до перевантаження механізму «всемогутнього контролю». Механізми психологічного захисту включають витіснення, відплату, знецінення, проекцію та ідентифікацію. Відплата проявляється у самопокаранні – проклятті дня народження, знеціненні себе та спрямуванні агресії на себе, тоді як проекція спрямовує агресію на Бога. Соматичні прояви, зокрема шкірні ураження, відображають психічний стан через регресію, конверсію страху та внутрішню агресію. Зміни просторових характеристик психіки корелюють із динамікою внутрішнього стану: втрати безперервності простору відповідають розриву сенсу, звуження протяжності – обмеженню поля сприйняття, порушення структурованості – розпаду ієрархії

цінностей, а спотворення мірності – втраті глибини самоусвідомлення. Відчуття скінченності визначає межі, у яких можливе відновлення смислу життя. Аналіз сюжету «Книги Йова» показав, що інтенсивний емоційний біль, внутрішній протест та стан спустошення є критичними психологічними механізмами, які стимулюють переосмислення власного буття, мобілізують психічні ресурси для інтеграції кризового досвіду та сприяють формуванню нового сенсу життя. Це відкриває перспективи для розробки психотерапевтичних стратегій, зокрема для підтримки військовослужбовців та інших осіб, які пережили травматичні події. Подальші дослідження можуть зосередитися на перевірці гіпотези про те, що терапевтична корекція сприйняття простору сприяє нормалізації психічного стану та ефективному виходу з екзистенційної кризи.

◆ Подяки

Немає.

◆ Фінансування

Немає.

◆ Конфлікт інтересів

Немає.

◆ Джерела

- [1] Anzieu, D. (1985). *The skin-ego*. Paris: Dunod.
- [2] Bergeret, J., Bécache, A., Boulanger, J.-J., Chartier, J.-P., Dubor, P., Houser, M., & Lustin, J.-J. (Eds.). (2008). *Theoretical and clinical pathological psychology*. Paris: Elsevier Masson SAS.
- [3] Blum, G.S. (1953). *Psychoanalytic theories of personality*. New York: McGraw-Hill Book Company.
- [4] Bogg, T., & Roberts, B.W. (2004). Conscientiousness and health-related behaviors: A meta-analysis of the leading behavioral contributors to mortality. *Psychological Bulletin*, 130(6), 887-919. doi: 10.1037/0033-2909.130.6.887.
- [5] Campbell, J. (2008). *The hero with a thousand faces*. Novato: New World Library.
- [6] de Joode, J. (2019). *Metaphorical landscapes and the theology of the Book of Job: An analysis of Job's spatial metaphors*. Leiden: Brill.
- [7] Erikson, E.H. (1968). *Identity: Youth and crisis*. New York: W.W. Norton & Company.
- [8] Frankl, V. (2020). *Man's search for meaning*. Kyiv: Family Leisure Club.
- [9] Hirsch, M. (2010). *My body belongs to me – and I can do with it what I want: Dissociation and enactments of the body from a psychoanalytic perspective*. Giessen: Psychosocial Publishing House.
- [10] Houtepen, A. (1997). *God, an open question: Theological perspectives in a culture of agnosticism*. Zoetermeer: Meinema.
- [11] IJzerman, L., & Halsema, A. (2025). Burnout as breakdown of one's existence in the world. *Medicine, Health Care and Philosophy*, 28, 595-606. doi: 10.1007/s11019-025-10281-8.
- [12] James, W. (1918). *The principles of psychology*. New York: Henry Holt and Company.
- [13] Jaspers, K. (1946). *General psychopathology* (4th ed.). Berlin: Springer.
- [14] Jung, C.G. (1960). *Answer to job*. New York: Meridian Books.
- [15] Jung, C.G. (1969). *On the nature of the psyche: (From collected works vol. 8)*. Princeton: Princeton University Press.
- [16] Kernberg, O.F. (2022). *Aggression in personality disorders and perversions*. New Haven: Yale University Press.
- [17] Larsen, D.W. (2020). *The use of critical spatial theory in a canonical reading of the Hebrew scriptures*. (Master's thesis, St Mary's University, Twickenham, UK).
- [18] Mancinelli, E., Liberska, H.D., Li, J.-B., Espada, J.P., Delvecchio, E., Mazzeschi, C., Lis, A., & Salcini, S. (2021). A cross-cultural study on attachment and adjustment difficulties in adolescence: The mediating role of self-control in Italy, Spain, China, and Poland. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(16), article number 8827. doi: 10.3390/ijerph18168827.
- [19] Maran, A., & Raj, M. (2023). Integrating Oldenburg's concept of place and Soja's concept of space: A spatial enquiry of denial, repression, and closure in Ishiguro's "The Remains of the Day". *Humanities and Social Sciences Communications*, 10, article number 186. doi: 10.1057/s41599-023-01676-0.

- [20] Miller, J.D., & Lynam, D. (2006). Structural models of personality and their relation to antisocial behaviour: A meta-analytic review. *Criminology*, 39(4), 765-798. doi: [10.1111/j.1745-9125.2001.tb00940.x](https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.2001.tb00940.x).
- [21] Ó Ciardha, C., & Ward, T. (2012). Theories of cognitive distortions in sexual offending: What the current research tells us. *Trauma, Violence, & Abuse*, 14(1), 5-21. doi: [10.1177/1524838012467856](https://doi.org/10.1177/1524838012467856).
- [22] Ogiyenko, I. (Ed.). (1988). *The Bible or the Holy Scriptures of the Old and New Testaments*. Retrieved from <https://diasporiana.org.ua/religiya/9271-bibliya-abo-knigi-svyatogo-pisma-starogo-i-novogo-zapovitu/>.
- [23] Park, C. (2024). *All turned against Him: Exploring the social dimensions of Job's suffering in light of the Mediterranean ethos of honor and shame*. (Doctoral dissertation, Brite Divinity School & Texas Christian University, Fort Worth, Texas, USA).
- [24] Pratt, T.C., & Cullen, F.T. (2000). The empirical status of Gottfredson and Hirschi's general theory of crime: A meta-analysis. *Criminology*, 38(4), 931-964. doi: [10.1111/j.1745-9125.2000.tb00911.x](https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.2000.tb00911.x).
- [25] Stala, J., Osewska, E., & Bochenek, K. (2023). The sufferings of the biblical Job as an icon of postmodernity: The "loneliness" of God and the human being in a consumerist paradise. *Journal of Religion and Health*, 62, 327-337. doi: [10.1007/s10943-021-01323-5](https://doi.org/10.1007/s10943-021-01323-5).
- [26] Syasyila, K., Gin, L.L., Nor, H.A.M., & Kamaluddin, M.R. (2024). The role of cognitive distortion in criminal behavior: A systematic literature review. *BMC Psychology*, 12, article number 741. doi: [10.1186/s40359-024-02228-0](https://doi.org/10.1186/s40359-024-02228-0).
- [27] Ulnik, J. (2007). *Skin in psychoanalysis*. London: Karnac Books.

Interpretation of space perception in an existential crisis: Psychological analysis of the Book of Job

Olena Danilova

PhD in Psychology, Associate Professor
National University "Odesa Maritime Academy"
65000, 8 Didrikhson Str., Odesa, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-6151-0774>

Dmytro Arabadzhi

PhD in Theology
Odesa I.I. Mechnikov National University
65000, 2 Vsevolod Zmiienko Str., Odesa, Ukraine
<https://orcid.org/0009-0006-6746-3765>

♦ **Abstract.** The article analysed a psychological model capable of providing support to military personnel who find themselves in an existential crisis – a state that threatens the integrity of the "Self", the meaning of existence and the structure of personal values. The aim of the article was to use the example of the Book of Job to reveal the connection between a person's state in an existential crisis and their perception of space, expressed in topological characteristics. The Book of Job was chosen as research material because it presents the complex psycho-emotional experiences of a person in a crisis situation, which are manifested in a symbolic description of space and allow to analyse the influence of the internal state on its perception. Using historical and psychological reconstruction, hermeneutic and phenomenological approaches, as well as analytical tools of dynamic psychology, a topological analysis of mental space was conducted. It has been established that changes in spatial characteristics correlate with stages of internal dynamics: the loss of spatial continuity corresponds to a fragmentation of meaning, while a narrowing of spatial extent corresponds to a limitation of the field of perception. The study also confirmed that the disruption of structure corresponds to the collapse of the hierarchy of values, and the distortion of dimension corresponds to the loss of depth of self-awareness. The feeling of finitude contributes to the formation of boundaries within which the meaning of life can be restored. An analysis of the plot of the Book of Job showed that experiences of intense emotional pain, internal protest, and states of devastation are critical psychological mechanisms that stimulate a rethinking of one's own existence, mobilise the resources of the psyche to integrate crisis experiences, and contribute to the formation of a new meaning in life. The results of the study can be used to develop a model of therapeutic space in which the experience of pain, protest, and devastation serve as conditions for restoring meaning to life. Such a model can be applied in the psychological support of individuals who have experienced trauma, loss, or existential crisis, facilitating the integration of crisis experiences and the formation of adaptive strategies for overcoming psychological difficulties

♦ **Keywords:** deviant behaviour; continuity; topological analysis; structure; symbolism; finiteness